

О. І. РОМАНОВА
м. Дніпропетровськ

**РОМАН П. Д. БОБОРИКИНА «КИТАЙ-МІСТО»
В КОНТЕКСТІ НАТУРАЛІСТИЧНОЇ ЕСТЕТИКИ**

У статті розкривається «Китай-місто» П. Боборикина як канонічний роман російського натуралізму. Письменник вибирає місто в якості базової моделі соціального світоустрою нової Росії й досліджує становлення і розвиток російського капіталізму. Позитивістська настанова виявляється в романі не тільки на рівні теми, сюжету, підпорядкованого завданню натураліста, але і в поетиці, що підкреслює матеріальність світу. Художній світ для натуралістів речовинний, чуттєво відчутний, одновимірний, і Боборикин робить місто доступним п'яти людським відчуттям, виключивши шосте ірраціональне.

Ключові слова: натуралізм, позитивізм, місто, модель, художня модель.

Стаття надійшла до редколегії 30.04.2015 р.

УДК 821.161

Л. М. РОМАНЮК

м. Миколаїв

romanuk99@gmail.com

**НОВАТОРСТВО ОЛЕКСІЯ КОЛОМІЙЦЯ
В УКРАЇНСЬКІЙ КОМЕДІОГРАФІЇ**

У статті розглянуто жанрово-стильові особливості драматургії О. Коломійця, визначено основні засоби характеротворення, з'ясовано оригінальність п'єс, різні види конфліктів, психологічні прийоми.

Ключові слова: драматургія, комедіограф, комедія, новаторство.

Творчість Олексія Коломійця належить до помітних явищ українського літературного процесу 60–80-х років ХХ століття і характеризується оригінальністю новаторського пошуку в драматургічному жанрі. Вона продемонструвала органічний і закономірний відхід митця від догматики соцреалізму. Не будучи відвертим борцем проти соціалістичного реалізму, О. Коломієць послідовно розхищував ідеологічно-мистецькі догми і спрямовував українську драматургію в русло гуманістичних та естетичних проблем, – повертав мистецтво до людини, до її внутрішнього, духовного світу. Позбавлений права відкрито виступати на захист національної духовної культури, драматург пропагував цінності народної етики і моралі, протиставляв їх хвилям бездуховності, що наростали.

У 50–60-х рр. ХХ століття українська драматургія як літературний жанр зазнала найжорстокішого контролю тоталітарної системи. Постійні спроби Олексія Коломійця уникнути цензурних перепон, тиску ідеологічної заангажованості, що знецінювали художній твір, лише загартували митця в боротьбі за пробудження української самосвідомості, утвердили письменника в його покликанні сприяти великому пізнанню народом себе через історію, культуру, національну ментальність.

П'єси письменника завжди відзначалися гостротою і важливістю порушених проблем. Їх стилістична різноманітність – патетика і сатира, ліризм і комедійність, філософія і буденність – дають підстави говорити про Коломійця як про новатора в тогочасній драматургії. Його пошуки нових форм, архітектоніки твору завжди позначені винахідливістю й оригінальністю.

Мета нашої статті – з'ясувати новаторство драматургії О. Коломійця на рівні художньої структури п'єс, особливостей образної системи, розглянути засоби моделювання драматургічних конфліктів.

У 50-ті роки, на думку Н. Шейко-Медведевої, намітився прорив у нову якість художнього осмислення свого часу, але офіційна критика, на словах вимагаючи від митців яскравих і гострих спектаклів, робила все, аби «нейтралізувати» художній пошук письменників [8, 5]. Драматургія того періоду була презентована психологічною драмою Ю. Яновського «Дочка прокурора», сатиричною комедією В. Минка «Не називаючи прізвищ», драматичною поемою О. Довженка «Потомки запорожців» тощо.

Прихід О. Коломійця у драматургію з комедією «Фараони» був сміливим кроком. Художня незалежність і сміливість драматурга

полягали в тому, що він, використовуючи у «Фараонах» відомі сюжетні мотиви, зумів написати комедію про сучасне колгоспне село, в якій не було протиставлення «позитивних» образів «негативним». Саме ця комедія стала рушієм подальшого розвитку української драматургії, засвідчуючи, що «прийшов щедрий талант, самотутній комедіограф» [2, 5].

Критики 60–80-х років ХХ ст. висловлювали думки про незвичайну стильову манеру О. Коломійця, вказували на його постійний сюжетний і жанровий пошук, особливо виділяючи розроблення автором проблем становлення молоді людини і пов'язані з цією проблематикою глибокий ліризм та інтимну відвертість його творів.

Про своєрідність драматичної форми у творах О. Коломійця писала А. Спиридонова. Вона вказала на використання драматургом кінематографічних прийомів, за допомогою яких органічно поєднується реальність із певною умовністю, що сприяє стрункості, єдності, цілісності композиції твору. Крім того, його п'єси визначаються новизною і в змісті, і в стилістичній природі. Його твори – це особливий світ ідей та образів, означених життєвою позицією письменника, обумовлених тим, що він стверджує, що його турбує. Своєрідністю творчої манери О. Коломійця є введення у канву п'єси символічних образів.

Про особливості драматургічних творів О. Коломійця, про їх сценічність писали режисери та актори театрів – В. Биковець, О. Кусенко, В. Лизогуб, В. Неллі, М. Равицький. У 1978 році в Київському театрі ім. І. Франка відбулася п'ятисотна прем'єра комедії «Фараони».

Доробок О. Коломійця аналізується у студіях Г. Дорош, Н. Корнієнко, А. Кравченка, М. Кудрявцева, С. Хороба та ін. Окремі аспекти драматургічних творів митця висвітлені у працях Л. Дем'янівської, М. Малиновської, Н. Медведєвої, Л. Міщенко, Г. Плоткіна, Т. Свєрбілової, Г. Семенюка, М. Слабошпицького та інших дослідників.

Наприкінці 50-х років ХХ століття в українській драматургії домінували бадьорі ліричні драми й ліричні комедії, створені за принципами «теорії безконфліктності». Провладна критика забороняла будь-яке відхилення від офіційного взірця, чим максимально обмежувала художній пошук драматургів. У цей

період спостерігається помітне зменшення жанрового діапазону: не розвивався жанр трагедії, а комедія, поставлена в межі партійної ідеології, була позбавлена природного гумору, сатиричного спрямування й українських національних характерів. Слабкістю багатьох комедій цього часу були спрощеність і подібність сюжетів, побудова конфліктів, характерів і навіть шаблонність висловів героїв.

Згодом, уже на початку 60-х років ХХ ст., з'явилася значна кількість комедійних п'єс, присвячених колгоспному життю і темі повенної відбудови. Однак ці комедії були схематичними, з однаковими сюжетними лініями, відповідним набором персонажів і низьким рівнем творчої майстерності. Це твори О. Корнійчука «Калиновий гай» (1950), «Чому посміхалися зорі» (1957), «Над Дніпром» (1960), а також М. Зарудного «Веселка» (1958), Є. Кравченка «Комсомольська лінія» (1951) і «Гості з Києва» (1959), «Жених з Аргентини» (1960), К. Басенка «Десять у полі жінці жнуть» (1961), І. Плахтіна «П'явки» (1961), І. Барабаша «Закохані серця» (1961) та інші.

Процес розвитку драматургії спрямовувався керівними постановами комуністичної партії, у яких митців змушували дотримуватися офіційної ідеології, принципу партійності, методу соцреалізму. Найбільше поцінувався у письменниках талант інтерпретатора партійних документів.

У художніх творах зображувалося не реальне, а ідеальне, узгоджене з соціалістичними канонами життя. Висміювалися такі негативні явища, як бюрократизм, кар'єризм, міщанство, підступність, жадібність, але все це було надумано. У діях і вчинках персонажів проявлялися ідеологічні штампи, а конфлікт розгортався між «гарним» і «кращим». П'єсам не вистачало типізації, правдивих суспільно значимих конфліктів, життєвої проблематики, зіткнення характерів, почуття комізму, глибини думки. Комедії, написані українськими драматургами в цей період, веселі, дотепні, збагачені сильним ліричним струменем, деяким притаманні елементи сатири. Це п'єси О. Корнійчука («Над Дніпром», «Мої друзі»), О. Коломійця («Фараони» і «Келих вина для адвоката»), О. Підсухи («Жарти-жартами», «Пенсіонери»), Є. Кравченка («Гості з Києва»)

і В. Минка («Соловей у міліції», «Жених з Аргентини», «Комедія з двома інфарктами») та ін.

Така ситуація в драматургії гальмувала розвиток комедійного жанру зокрема. М. Федь зауважує, що в кінці 80-х років ХХ ст. у всесоюзному радянському літературознавстві пролунали здивовані «голоси про відсутність справді сатиричних комедій» і навіть їх критики [7, 230]. Досліджуючи драматургію 60–80-х рр. ХХ ст., Д. Вакуленко також указує на недостатньо презентований комедійний жанр, зокрема, гострої соціальної комедії.

Критичні зауваження щодо розвитку комедійного жанру висловив і драматург О. Коломієць: «Більшість комедій, написаних в останні роки, мають лише розважальний характер... Сміх – це засіб, щоб вести серйозну розмову про значні проблеми нашого життя, а натомість часто вдаються до анекдотичних, невибагливих історій, передачі обивательських пліток, виводячи на сцену персонажів примітивних, обмежених, а то й вульгарних» [4, 9]. Він закликав сміливо використовувати гостру зброю сатири та гумору в драматичних творах, а його дотепна комедія «Фараони», що з'явилася на театральній сцені 1961 року, стала надзвичайно популярною. Як свідчить В. Лизогуб, у Київському академічному драматичному театрі ім. І. Франка цей спектакль пройшов більш ніж 800 разів аншлагами, а поставлений був більш ніж у 50 союзних театрах та за кордоном – у Болгарії, Польщі, Чехословаччині, Румунії, Угорщині, Канаді. Комедія вирізнялася іскрометним народним гумором, свіжим і мудрим словом автора, нищівною критикою недоліків і вад життя та побуту колгоспного села. Секретом довголіття своєї комедії драматург уважав саме національне забарвлення характерів персонажів.

У творі розвінчуються сучасні горе-фараони, які, узурпувавши владу в колгоспі, лише п'ють і керують жінками, вважаючи, що «жінки – така техніка, що тобі ні амортизації, ні запасних частин, ні капітального ремонту...» [3, 12]. Перша комедія О. Коломійця вирізнялася з-поміж інших комедій сучасників використанням нестандартного прийому зображення дійсності – сну. «Страшне» наснилося головному героєві «Фараонів» Миколі Тарану: жінки стали керувати, а чоловіки –

працювати. Та коли Таран з друзями-чоловіками спробував виконувати «жіночі» обов'язки, то сам відчув, як це важко. Драматург робить натяк на примусове рабство в колгоспі, на «щасливе» життя жінок у радянському суспільстві.

Літературні критики неоднозначно поставилися до нової комедії. Одні вбачали сюжетні перегуки «Фараонів» із «Лісистератою» Аристофана, певну прямолінійність, натуралістичність, старомодність стилістичних засобів твору, інші – назвали химерний сон Миколи Тарана комедійною знахідкою драматурга, вдалою, дотепною: «те, що приверзлося п'яному, – не химера, а дійсність, тільки в оберненому вигляді: алогізм звичайного, зображений через логіку незвичного» [1, 66].

У рецензії, опублікованій у часописі «Театр» (№ 1, 1962), комедія «Фараони» визначалася як «проба пера» і теж гостро критикувалася. Так, Н. Смолицька закидала О. Коломієцьві наслідування «теорії безконфліктності»: «Конфлікт висне в повітрі, і в ній (п'єсі. – Л. Р.) немає нікого, хто б міг протистояти Тарану і його компанії». Рецензент повчає й далі, наполягаючи на відображенні досягнень соціалістично-комуністичного будівництва і створенні штучного конфлікту боротьби «кращого з ще кращим»: «Просто Тарану, хоч і в страшному сні, але прийшлося побувати у «шкірі» своєї дружини, і він на власному досвіді відчув, наскільки це приємно... Герої п'єси живуть у дуже вузькому, відокремленому світі, і, здається, жодні свіжі вітри не долітають туди – до того обмеженого кола головних турбот персонажів, настільки не високий політ їх фантазії» [6, 144]. О. Коломієць показав актуальні проблеми з реального життя – тяжкої праці в селах, стосунків між керівництвом і працівниками в колгоспах, поваги до жінки.

«Фараони» вирізнялися з великого масиву п'єс на селянську тематику своєю незвичайністю і національними драматургічними традиціями. «Це був гучний вибух – вибух щирого сміху і оплесків», – писав режисер В. Лизогуб [5, 281]. Бюрократична влада спочатку не дозволила поставити комедію на українській сцені. І тільки після тріумфу вистави в Московському театрі ім. М. Гоголя за сценарій узялися українські театри. Д. Вакуленко зазначала: «...тільки одна комедія уникла такого

загального нівелювання і стала явищем оригінальним. Це «Фараони» початкуючого тоді драматурга О. Коломійця, яка здобула велику популярність на всесоюзній сцені й за рубіжем і надовго залишилась в репертуарі театрів» [1, 168].

За цим же принципом побудована й комедія-жарт О. Коломійця «Келих вина для адвоката» (1968), якою драматург стверджує споконвічну і непохитну істину: тільки справжні почуття, справжня любов і духовна близькість є основою щасливого шлюбу. Цим твором О. Коломієць продовжив дослідження загостреної у п'єсі «Фараони» проблеми – обстоювання гідності жінки, поваги і довіри до неї. Автор продовжив висвітлення соціальних і морально-етичних проблем, уперше вивів карикатурний образ чиновника-бюрократа, по-новому змодельював елементи різних підвидів комедійного жанру, переосмислив техніку водевілю. Нереальні ситуації, у яких опиняються герої, він утілює, урахувавши свій життєвий досвід і традиції національної драматургії.

За жанром у цій п'єсі поєднано комедію ситуацій і комедію характерів. Новаторство форми цього твору полягає в умінні О. Коломійця об'єднати елементи феєричної комедії, комедії ситуацій і характерів із сатиричними і ліричними якостями.

L. ROMANUK
Mykolaiv

INNOVATIONS OF OLEKSIY KOLOMIETS IN UKRAINIAN COMEDIOGRAPHY

In the article reviewed the genre and stylistic features of O. Kolomiets drama, the main character creation tools, ascertained originality of plays, various types of conflicts, psychological methods.

Key words: drama, comedialograph, comedy, innovations.

Л. Н. РОМАНЮК
г. Николаев

НОВАТОРСТВО АЛЕКСЕЯ КОЛОМИЙЦА В УКРАИНСКОЙ КОМЕДИОГРАФИИ

В статье осмыслены жанрово-стилистические особенности драматургии Алексея Коломийца, определены основные средства создания образов, освещены оригинальность пьес, различные виды конфликтов, психологические приемы.

Ключевые слова: драма, комедіограф, комедія, новаторство.

Олексій Коломієць створив комедійні п'єси різних жанрових видів: комедію ситуацій, комедію-жарт, соціально-психологічну комедію, сатиричну комедію. Джерелами гумору в його п'єсах є комедійні інтриги і ситуації, дотепні репліки, колоритна народна мова, афористичність вислову, карикатура, веселий жарт. Гумор його комедій має національне забарвлення.

Список використаних джерел

1. Вакуленко Д. Сучасна українська драматургія 1945—1972. Основні тенденції розвитку / Д. Вакуленко. — К. : Наукова думка, 1976. — 228 с.
2. Зарудний М. Я. Любов'ю засіяне поле / М. Я. Зарудний // Коломієць О. Ф. Вибрані твори : в 2 т. — К. : Дніпро, 1988. — Т. 1. — 623 с.
3. Коломієць О. Ф. Вибрані твори : в 2 т. / О. Ф. Коломієць. — К. : Дніпро, 1988. — Т. 1. — 623 с.
4. Коломієць О. У творчому союзі. До УП з'їзду письменників України / О. Коломієць // Культура і життя. — 1981. — 2 квітня. — С. 1.
5. Лизогуб В. Молодість Олексія Коломійця / В. Лизогуб // Радянське Поділля. — 1971. — 22 травня. — С. 3.
6. Смолицкая Н. Вероятность факта и достоверность искусства / Н. Смолицкая // Театр. — 1962. — № 1. — С. 141—146.
7. Федь Н. М. Жанры в меняющемся мире: Искусство комедии, или Мир сквозь смех / Н. М. Федь. — М. : Сов. Россия, 1989. — 541 с.
8. Шейко-Медведева Н. Мандри душі / Н. Шейко-Медведева // Коломієць О. П'єси. — К. : Мистецтво, 1990. — С. 2—3.

Стаття надійшла до редколегії 2.04.2015 р.